

TER VOORBEREIDING

Aan: SCM

Erfgoed en Kunsten

Datum

8 mei 2024

Referentie

45807647

nota

Contouren Kamerbrief financieringsstelsel
monumentenzorg

Aanleiding

In de hoofdlijnenbrief Cultuur is aangekondigd te verkennen hoe kwaliteit, samenhang en stabiliteit binnen het financieringsstelsel voor monumentenzorg kunnen worden versterkt en vernieuwing vorm kan krijgen.¹ In juni 2023 is een Kamerbrief uitgegaan met de eerste resultaten van deze verkenning.² U heeft de Kamer toegezegd om voor de zomer van dit jaar een tweede brief te sturen over het vervolg van de verkenning. Deze nota doet een voorstel voor de contouren van de brief. Graag bespreken we dit met u.

Toelichting

In de brief wordt de opbrengst van de onderzoeken en gesprekken die zijn gevoerd in het verkenningstraject gedeeld met de Kamer. Gelet op de demissionaire status van het kabinet en het recent gepresenteerde coalitieakkoord kondigt deze brief geen grote beleidsveranderingen aan. De brief bevat: een beknopte reflectie op de doelstelling van 10 procent restauratieachterstand, een overzicht van de belangrijkste knelpunten in het stelsel, en denkrichtingen voor het oplossen daarvan. Daarnaast wordt de Kamer geïnformeerd over een aantal (no regret) verbeteringen in de Subsidieregeling instandhouding monumenten (Sim), de Subsidieregeling stimulering herbestemming monumenten (Sshm), de Woonhuisregeling (Whr) en de Leidraad subsidiabele instandhoudingskosten aangekondigd. Tenslotte gaat de brief in op een aantal moties en toezeggingen.

Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste knelpunten en oplossingsrichtingen die in de brief aan de orde gaan komen.

1. Structureel tekort budget Sim

Tot en met 2025 is door het huidige kabinet jaarlijks €20 miljoen extra beschikbaar gesteld voor de Subsidie instandhouding monumenten. In totaal is met de reeds toegekende loon- en prijsbijstelling voor 2023 tot en met 2025 jaarlijks een bedrag van €92 miljoen beschikbaar. Met de verhoging is de druk op de SIM tijdelijk teruggebracht naar een aanvaardbaarder niveau, maar ook inclusief de verhoging is nog altijd sprake van een te hoge aanvraagdruk. Ter indicatie: beeld op basis van recente aanvraagronde is dat dit jaar een overvraag

¹ Kamerstuk 32 820, nr. 467

² Kamerstuk 32 156, nr. 123

wordt verwacht van tussen de €15 en 25 miljoen. De RCE is op dit moment bezig met een analyse om in beeld te brengen wat het verwachte structurele tekort is in de Sim.

Denkrichtingen/maatregelen:

- Op korte termijn kan de LPO die reeds aan OCW is uitgekeerd door FIN worden toegevoegd aan het subsidieplafond van de Sim.
- Opties om de druk op de Sim op de langere termijn te verlichten en de overvraag binnen de perken te houden zijn een verhoging van het budget, verlaging van het subsidiepercentage voor groene en/of gebouwde monumenten of een lagere herbouwwaarde als maximum.
- Een andere mogelijkheid is om bepaalde eigenaren uit te sluiten van de Sim om zo andere eigenaren meer te kunnen bedienen. Daarbij valt te denken aan rijksmonumenten in eigendom bij andere overheden. Zo'n maatregel heeft uiteraard negatieve financiële consequenties voor met name provincies en gemeenten als dit niet via bijvoorbeeld het gemeente- of provinciefonds wordt gecompenseerd. Aangezien met deze partijen ook bestuurlijke afspraken over de restauratieregelingen moeten worden herijkt (zie punt 2), lijkt het logisch om dit in samenhang te bezien.

Voorstel: indexering aankondigen in de brief en de overige maatregelen als optie benoemen ten behoeve van een door het volgende kabinet te bepalen structurele oplossing.

2. Structureel tekort provinciale restauratieregelingen

Op 4 april jl. heeft u de Kamer geïnformeerd over de restauratieopgave voor niet-woonhuismonumenten op basis van het tussenrapport 'Onderzoek restauratieopgave niet-woonhuismonumenten'. Op korte termijn wordt ook het eindrapport verwacht. Uit het onderzoek komt naar voren dat de budgetten in de provinciale regelingen niet toereikend zijn en dat met name grote restauratieopgaven niet in aanmerking komen voor subsidie op basis van deze regelingen. Ook is er een knelpunt ten aanzien van groen erfgoed. De conceptresultaten van het eindrapport wijzen uit dat het verlopen van de regelingen via de provincies over het algemeen als positief wordt ervaren. Wel zouden gebruikers graag minder verschillen zien tussen provincies wat betreft eisen en criteria. Het eindrapport wordt in mei opgeleverd en samen met de verzending van de Kamerbrief aangeboden aan de Kamer.

Denkrichtingen/maatregelen:

- Wenselijkheid benoemen dat de huidige bestuurlijke afspraken worden voortgezet, waarbij provincies de jaarlijkse bijdrage uit het provinciefonds voor restauratie matchen.
- Wenselijkheid benoemen van de opzet van een aanvullend regime voor grote restauratieopgaven die de provinciale regelingen overstijgen. Hiervoor zijn aanvullende financiële middelen nodig. Besluitvorming daarover is aan een nieuw kabinet.

3. Verwachte overvraag budget woonhuisregeling

Met u is in de beleidsstaf van 2 april gesproken over het verwachte tekort op de Woonhuisregeling. Toen is besproken om eigenaren vooral ook te wijzen op de reeds aanwezige mogelijkheid om aan te kloppen bij het NRF voor een laagrentende lening. Over enkele weken wordt de evaluatie van de Woonhuisregeling verwacht. De aanbevelingen uit deze evaluatie worden meegenomen in de brief. Mogelijke maatregelen hoe om te gaan met het verwachte tekort zijn:

- Invulling geven aan het uitgangspunt "lenen waar dat kan, subsidie waar het moet" door boven een bepaald bedrag alleen nog restauratiesubsidie te verstrekken als een eigenaar aantoonbaar niet in aanmerking kan komen voor een lening.
- Een maximumbedrag instellen voor de Woonhuisregeling, in combinatie met het ophogen van het maximum leenbedrag van de Restauratiefonds Hypotheek. Ook dit in lijn met het uitgangspunt "lenen waar dat kan, subsidie waar het moet".

Voorstel: bovenstaande beheersmaatregelen benoemen in de brief en aangeven dat besluitvorming aan een nieuw kabinet is. Tot die tijd geldt bij overvraag dat automatisch het subsidiepercentage wordt verlaagd.

Overigens is het eerste beeld op basis van de binnengekomen aanvragen voor de aanvraagronde van 2024 dat het verwachte tekort minder groot lijkt te worden dan eerder verwacht. Het resterende budget uit eerdere aanvraagrondes lijkt deze aanvraagronde nog (grotendeels) toereikend om in de vraag te voorzien. Hierover ontvangt u nog een separate nota vanuit de RCE.

4. Voorkomen dat categorieën 'tussen wal en schip' vallen

Een punt dat het monumentenveld veelvuldig heeft ingebracht in het traject van de verkenning is dat er categorieën rijksmonumenten zijn die nu buiten de boot vallen voor subsidie, terwijl andere categorieën juist voor meerdere regelingen in aanmerking komen. Een van de redenen hiervoor is dat het woonhuisbegrip in de Sim (waar woonhuizen zijn uitgesloten) en de Woonhuisregeling anders is gedefinieerd. De Sim definieert woonhuizen als rijksmonumenten die in oorsprong zijn vervaardigd voor bewoning of voor meer dan de helft van de oppervlakte voor bewoning in gebruik zijn, en de Woonhuisregeling als rijksmonumenten die op dit moment een woonfunctie hebben. Ook staat de Woonhuisregeling alleen open voor particuliere eigenaren. Daardoor ontstaan een groep eigenaren die voor geen van beide regelingen in aanmerking komt (denk bijvoorbeeld aan kantoorvilla's of woningen die verhuurd worden door een stichting of BV).

Denkrichtingen/maatregelen

- Om alle monumentencategorieën in aanmerking te laten komen voor subsidie zou het uitgangspunt kunnen zijn 'Sim, tenzij er sprake is van een particuliere eigenaar en een woonfunctie'.

- Dit zorgt wel voor meer financiële druk op de Sim en lijkt daarom niet uitvoerbaar zonder aanvullende middelen en/of het naar beneden bijstellen van het subsidiepercentage.
- Een variant zou kunnen zijn om alleen een beperkte groep in oorsprong als woonhuis vervaardigde rijksmonumenten waar geen woonfunctie meer op zit toe te laten tot de Sim, maar woningen van niet-particuliere eigenaren bedoeld voor de verhuur uit te (blijven) zonderen van subsidie. Zij kunnen de meerkosten van de instandhouding van hun monument immers al verhalen op de huurder (nu 50 extra punten WWS, straks max. 35% hogere huur)³.

Om een goede afweging te kunnen maken is het noodzakelijk de financiële gevolgen van beide denkrichtingen in beeld te brengen. Voorstel is daarom om bovenstaande denkrichtingen/maatregelen wel te benoemen in de brief maar aan te geven dat nader onderzoek nodig is en besluitvorming aan het volgende kabinet is.

5. Overige punten

Andere punten die in de brief kunnen terugkomen zijn:

- Reflectie op de doelstelling van 10 procent restauratieachterstand. Sinds de jaren '90 van de vorige eeuw is de doelstelling geweest om de restauratieachterstand terug te dringen naar ongeveer 10 procent. Uit de onderzoeken komt naar voren dat voor de woonhuis-rijksmonumenten het aandeel matige en slechte staat 9,3 procent bedraagt, maar dat dit bij de niet-woonhuismonumenten 14,6 procent is. Voor deze categorie wordt nog niet aan de doelstelling voldaan en ligt er dus een opgave (zie onderdeel 2).
- Verbeteren van de instandhouding van archeologische rijksmonumenten. De Sim is niet effectief voor de instandhouding van archeologische rijksmonumenten (ARM). Op uw verzoek wordt daarom een verbeteraanpak uitgerold. Onderdeel daarvan is het aantrekkelijker maken van de Sim voor eigenaren van ARM. Maatregelen zijn het vereenvoudigen van de aanvraag- en verantwoordingsprocedure voor ARM in de SIM, o.a. via het uitwerken van begrotingsmodellen, normbedragen en model werkomschrijvingen waarmee onderhoudswerkzaamheden eenvoudig kunnen worden opgevoerd. Daarnaast wordt het subsidiepercentage verhoogd en vindt uitbreiding plaats van de subsidiabele werkzaamheden.
- De aankondiging van enkele 'no regret' voorstellen gericht op kleine verbeteringen en verduidelijkingen in de subsidieregelingen per aanvraagronde 2024 (Sshm) en 2025 (sim en Whr). Voorbeelden zijn de

³ N.B. alleen voor verhuur bestemde woningen van Professionele Organisaties voor Monumentenbehoud (POM's) of gemeenten komen nu in aanmerking voor subsidie, namelijk in de Sim.

actualisatie van de leidraad waarin staat beschreven welke werkzaamheden in aanmerking komen voor subsidie, en het beter toespitsen van de subsidieregelingen op groen. Ook voor komende rondes zullen steeds dit soort kleine verbeteringen worden voorgesteld, naar aanleiding van signalen uit het veld, ervaringen van de afgelopen ronde, en de wens om de verschillende financiële regelingen beter op elkaar aan te laten sluiten. In dat licht zal komend jaar bijvoorbeeld worden gekeken naar de indieningsvereisten voor Professionele Organisaties voor Monumentenbehoud (POM's).

- De opgave in het Caribische deel van het Koninkrijk. Recent zijn de mogelijkheden om ondersteuning te kunnen bieden aan eigenaren van monumenten en andere waardevolle panden die op enige manier bescherming genieten verruimd. Ook is NRF een pilot gestart om leningen te verstrekken aan particuliere eigenaren van monumenten en andere waardevolle woningen te ondersteunen. Daarnaast is het noodzakelijk om meer zicht te krijgen op de instandhoudingsopgave en de knelpunten in dit deel van het Koninkrijk. Intentie is om een onderzoekstraject te starten om dit beter in beeld te krijgen. Met zo'n onderzoek kan ook deels invulling worden gegeven aan de motie Wuite⁴ om in 2024 een evaluatie uit te voeren naar de Monumentenwet Bes.
- De uitvoering van openstaande moties en toezeggingen:
 - De motie Werner en Strien⁵ over het betrekken van het perspectief van vrijwilligers krijgt invulling door klantreisonderzoeken die de RCE laat uitvoeren voor de Sim en de Whr. Dit moet nog worden uitgevoerd. Ook bevatten de 'no regret' aanpassingen een voorstel om de kosten voor het coördineren van vrijwilligers die subsidiabele werkzaamheden uitvoeren subsidiabel te stellen.
 - De motie Werner⁶ om fysieke toegankelijkheid op te nemen als toetsingscriterium in de subsidievoorwaarden. Dit onderwerp raakt vooral aan de restauratie van niet-woonhuismonumenten en kan daarom worden betrokken bij herijking van de bestuurlijke afspraken (zie onderdeel 2). Deze motie moet dus nog verder worden uitgewerkt.
 - De toezegging om de restauratie van kerktorens mee te nemen in de verkenning. De instandhouding van kerktorens is niet als specifiek probleem naar voren gekomen uit het onderzoek. In 1798 is het eigendom van veel kerktorens overgegaan van de religieuze gemeenschap naar de burgerlijke gemeente. Ook gemeenten kunnen aanspraak maken op subsidie vanuit de

⁴ Kamerstuk 31511, nr.63.

⁵ Kamerstuk 31511, nr. 59.

⁶ Kamerstuk 31511, nr. 60.

provinciale restauratieregelingen (m.u.v. de provincie Groningen).

- Zoals reeds aangekondigd in de Voorjaarsnota zal (na instemming van Tweede en Eerste Kamer) via het NRF een bedrag ter beschikking worden gesteld voor de verduurzaming van de gebouwen van de rijksmusea. Per 2024 is het definitieve huisvestingsstelsel rijksmusea geëffectueerd. Daarmee zijn de rijksmusea definitief als zijnde eigenaar verantwoordelijk voor de instandhouding en verduurzaming van de panden die zij huren van de Staat. Met de middelen bij het NRF wordt een verduurzamingsfonds rijksmusea geopend. Daarmee kunnen ook de rijksmusea die een pand huren van de Staat (laagrentend) middelen lenen voor verduurzaming en worden zij in staat gesteld om op korte termijn verduurzamingsmaatregelen te realiseren.

Vervolgproces tot aan verzending Kamerbrief

Op donderdag 20 juni is het Commissiedebat Cultuur. De planning is erop gericht om de brief begin juni in concept gereed te hebben, zodat deze uiterlijk 10 dagen voor het Commissiedebat aan de Kamer kan worden verzonden. De periode tot aan juni zal in het teken staan van schrijven en afstemming met onder andere het ministerie van Financiën. Daarbij kan het zo zijn dat het ministerie van Financiën kritisch is op het überhaupt aankondigen van nieuwe maatregelen in deze fase van het demissionaire kabinet.

Financiële consequenties

De reeds door Financiën toegekende loon- en prijsbijstelling (LPO) over 2024 van in totaal €4 miljoen per jaar over de middelen monumentenzorg maakt het mogelijk om onder andere de Sim op te hogen. Van de LPO is €2,2 miljoen toe te rekenen aan de Sim. Voorstel is de regeling structureel met dit bedrag op te hogen. Over de inzet van de overige LPO-middelen ontvangt u separaat nog een nota.